

УДК 342.1(477)

DOI: 10.32342/2709-6408-2020-1-1-6

Т.М. ЗАВОРОТЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри теорії держави і права, конституційного права та державного управління
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ДО ПИТАННЯ ПРО МІСЦЕ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ Й ГРОМАДЯНИНА В СИСТЕМІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ Й ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Розглянуто проблему визначення місця політичних прав і свобод людини й громадянина в системі конституційних прав і свобод особистості. На основі аналізу ознак політичних прав і свобод визначено, які органи державної влади та суб'єкти громадянського суспільства беруть участь у вирішенні практичних питань, пов'язаних з реальним застосуванням всіх політичних прав і свобод людини в житті суспільства. Досліджено роль державних органів у механізмі забезпечення політичних прав і свобод особистості. Вирішено завдання, що були поставлені при написанні статті. З'ясовано роль і значення політичних прав і свобод людини в системі конституційних прав і свобод людини й громадянина. Розкрито основні ознаки політичних прав і свобод. Досліджено особливості впливу політичних прав і свобод на громадянське суспільство. Зазначено, що Конституція України приділяє особливу увагу питанню конституційного закріплення політичних прав і свобод людини й громадянина. Це є цілком закономірним, оскільки політичні права і свободи людини й громадянина в сучасних умовах стали загально визнаною найвищою суспільною цінністю. Визначено та надано характеристику ознакам політичних прав і свобод людини та громадянина. Доведено, що місце політичних прав і свобод людини й громадянина визначається не тільки їх ознаками, а й закріпленням політичних прав і свобод на міжнародному рівні. Наведено та проаналізовано основні міжнародні нормативно-правові акти, які мають важливе значення для механізму забезпечення прав і свобод людини. Автор зазначає, що політичні права і свободи людини реалізуються в суспільстві, у спілкуванні та співробітництві людей. Їх регулюють родина, власність, мораль, право, інші суспільні інститути (традиції, звичаї, релігія), що створюють у сукупності середовище людської життєдіяльності. Проаналізовано місце органів державної влади в механізмі забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Автор зазначає, що суб'єкти громадянського суспільства відіграють значну роль у механізмі забезпечення конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина. Зроблено висновок, що місце конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина визначається обмеженням зловживань політичними правами. Політичні права і свободи можна назвати головним елементом системи прав і свобод людини й громадянина в Україні.

Ключові слова: суб'єкт політичних прав, політичні відносини, політичні функції держави.

Рассматривается проблема места политических прав и свобод человека и гражданина в системе конституционных прав и свобод личности. На основе анализа признаков политических прав и свобод определены органы государственной власти и субъекты гражданского общества, которые принимают участие в решении практических вопросов, связанных с реальным применением всех политических прав и свобод человека в жизни общества. Исследована роль государственных органов в механизме обеспечения политических прав и свобод личности. Решены задачи, поставленные при написании статьи. Выяснена роль и значение политических прав и свобод человека в системе конституционных прав и свобод человека и гражданина. Раскрыты основные признаки политических прав и свобод. Исследованы особенности влияния политических прав и свобод на гражданское общество. Отмечено, что Конституция Украины уделяет особое внимание вопросу конституционного закрепления политических прав и свобод человека и гражданина. Это вполне закономерно, по-

скільки політичні права і свободи людини і громадянина в сучасних умовах стали общепризнаною вищою суспільною цінністю. Визначено і охарактеризовано ознаки політичних прав і свобод людини і громадянина. Доведено, що місце політичних прав і свобод людини і громадянина визначається не тільки їх ознаками, але й закріпленням політичних прав і свобод на міжнародному рівні. Приведено і проаналізовано основні міжнародні нормативно-правові акти, які мають важливе значення для механізму забезпечення прав і свобод людини. Автор зауважує, що політичні права і свободи людини реалізуються в суспільстві, в общении і співпраці людей. Їх регулюють сім'я, власність, мораль, право, інші суспільні інститути (традиції, звичаї, релігія), які створюють в сукупності середовище людської діяльності. Проаналізовано місце органів державної влади в механізмі забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Автор зауважує, що суб'єкти громадянського суспільства грають важливу роль в механізмі забезпечення конституційних політичних прав і свобод людини і громадянина. Зроблено висновок, що місце конституційних політичних прав і свобод людини і громадянина визначається обмеженням надмірного використання політичними правами. Політичні права і свободи можна назвати основним елементом системи прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Ключові слова: суб'єкт політичних прав, політичні відносини, політичні функції держави.

Постановка проблеми. Починаючи висвітлення теоретичних і практичних положень щодо місця політичних прав і свобод у системі конституційних прав і свобод громадян, доречно звернути увагу на той факт, що вчені-державознавці завжди надавали особливого значення політичним правам і свободам як одній з найважливіших умов участі громадян в управлінні справами суспільства і держави, приділяли значну увагу розвитку їх ініціативи і суспільно-політичної самодіяльності.

Стан дослідження. Проблема місця політичних прав і свобод людини й громадянина в системі конституційних прав і свобод людини не була належним чином досліджена в юридичній науці України. Разом з цим конституційне регулювання політичних прав і свобод здійснювали Н.П. Гаєва, А.В. Грабильніков, І.В. Дробуш, В.І. Кафарський, А.Ю. Олійник, О.В. Пушкіна, О.В. Прієшкіна та ін. У своїх працях вони висвітлюють загальні питання виникнення і формування окремих видів політичних прав і свобод людини й громадянина, визначають ті чи інші їх особливості. Водночас зазначимо, що зазвичай сучасні дослідження здійснюються безвідносно до ознак і суспільно-політичних функцій держави для надання можливості політичним правам і свободам виконуватися в повному обсязі.

З огляду на це авторка статті ставить за **мету** дослідити роль державних органів у механізмі забезпечення політичних прав і свобод особистості. Досягнення поставленої мети опосередковує необхідність вирішення завдань такого спрямування: з'ясувати роль і значення політичних прав і свобод людини в системі конституційних прав і свобод людини й громадянина; розкрити основні ознаки політичних прав і свобод; дослідити особливості впливу політичних прав і свобод на громадянське суспільство.

Виклад основного матеріалу. Конституція нашої держави приділяє особливу увагу питанню конституційного закріплення політичних прав і свобод людини й громадянина. На наш погляд, це є цілком закономірним, оскільки політичні права і свободи людини й громадянина в сучасних умовах стали загальноновизнаною найвищою суспільною цінністю. Багато аспектів політичних прав і свобод є актуальними ще й тому, що в комплексі зазначена група прав і свобод є малодослідженою і не достатньо закріпленою. А тому спробуємо продемонструвати, яким чином здійснюється закріплення та практичне здійснення політичних прав і свобод людини й громадянина і як політичні права і свободи стали основним критерієм міри демократичності України.

Безумовно, зловживання політичними правами і свободами проявляється, в першу чергу, в процесі реалізації суб'єктивних прав. Мається на увазі, що саме тут конкретний суб'єкт політичних прав і свобод може довільно розширювати правові параметри та ігнорувати правові інтереси, потреби, свободи інших суб'єктів політичних прав і свобод, тобто досягати своїх життєвих правових цілей за рахунок інтересів держави, суспільства і його членів. Носій конкретних суб'єктивних політичних прав і свобод юридично здійснює правомірну поведінку, він не має мотивації і намірів до здійснення правопорушення, але на практиці перешкоджає політичним правам і свободам інших осіб.

Місце політичних прав і свобод необхідно розкрити досліджуючи ознаки політичних прав і свобод людини й громадянина, які є критерієм розкриття специфічних рис, властивим лише політичним правам і свободам на відміну від інших видів прав і свобод людини й громадянина.

Ми вважаємо, що політичним правам і свободам людини й громадянина властиві такі ознаки:

1. Політична свобода громадян демократичної держави, яка являє собою сукупність фактичних можливостей, які випливають із системи суспільних відносин, що складаються і відбуваються в наш час, які забезпечують їх участь у суспільно-політичній і державній діяльності, а також стимулюють розвиток їхньої ініціативи і політичної самодіяльності.

2. Політичні права і свободи людини й громадянина становлять єдність і тим самим характеризують рівень політичної свободи в суспільстві. Стосовно цієї ознаки політичних прав і свобод необхідно відзначити, що зміст і міра реальності цієї групи прав і свобод людини залежать від соціального і державного ладу.

3. Повна і чітка сформульованість чинною Конституцією основних прав і свобод громадян у сфері політичних відносин. Крім того, Основний Закон ув'язав систему цих прав і свобод з усіма сторонами політичного самоврядування народу і формами реалізації народовладдя.

4. Здійснення політичних прав і свобод спрямоване на задоволення суспільних потреб і особистих інтересів громадян. Слід зазначити, що гармонійне поєднання цих потреб та інтересів служить тими мережами, в яких мають здійснюватися політичні права і свободи. Адже їх реалізація не має суперечити інтересам суспільства й держави і законним інтересам особистості. Причому будь-яке використання зазначених прав і свобод на шкоду народу, суспільству або державі суперечить їх істинній природі.

5. Державою управляє весь український народ безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, тому здійснення політичних прав і свобод має переважно не індивідуальний, а колективний характер.

6. Система політичних прав і свобод людини й громадянина в Україні, що включає в себе весь перелік видів політичних прав і свобод.

7. Пріоритетність, яка підкреслюється місцем політичних прав і свобод у другому розділі Конституції України, що означає їх велику значущість для всіх громадян нашої держави, а також відображення політичних прав і свобод у деяких міжнародних нормативних актах.

8. Загальність політичних прав і свобод, тобто належність всім особам, які проживають на території України.

9. Індивідуальний характер деяких політичних прав і свобод, що розкриває їх поширення на конкретну особу за певних обставин.

10. Державна забезпеченість, сутність якої полягає в тому, що державна влада і держава в цілому створюють загальні умови для реалізації політичних прав і свобод, які опосередковують політичну свободу особистості, її прямиї, безпосередній зв'язок з народовладдям. Усі вони відповідають вимогам Міжнародного пакту про громадянські й політичні права та Європейській Конвенції про захист прав і основних свобод людини. Стосовно Міжнародного договору про громадянські й політичні права, який був прийнятий 16 грудня 1966 р. та набув чинності (включаючи Україну) 23 березня 1976 р., слід відзначити, що він закріплює положення про те, що держави, беручи до уваги принципи, проголошені Статутом ООН щодо визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї та рівних і невід'ємних їхніх прав, які становлять основу свободи, справедливості і загального миру, визнаючи, що ці права випливають з властивої людській особистості гідності, визнаючи, що згідно із Загальною декларацією прав людини ідеал вільної людської особистості, яка користується громадянською і політичною свободою і свободою від страху злиднів, можна здійснити, тільки якщо будуть створені такі умови, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними і культурними правами так само, як і своїми громадянськими і політичними правами, беручи до уваги, що за Статутом ООН держава зобов'язана заохочувати загальне поважання і додержання свобод людини, беручи до уваги, що кожна окрема людина, маючи обов'язки щодо інших людей і того колективу, до якого вона належить, має добиватися заохочення і додержання визнаних свобод, погоджується на таке [1, с. 53]. Далі у пакті розкрито громадянські й політичні свободи людини.

Важливе значення для механізму забезпечення міжнародних свобод людини має Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, який було прийнято і відкрито для підписання, ратифікації та приєднання 16 грудня 1966 р. Він набрав чинності 23 березня 1976 р. і для України чинний з 25 жовтня 1991 р. Проколом закріплено порядок прийняття і розгляду Комітетом з прав людини повідомлень від окремих осіб, які твердять, що вони є жертвами порушень якогось із прав, викладених у Пакті про громадянські й політичні права [2, с. 36].

У контексті викладеного вельми доречним є й той факт, що не менш важливе значення для забезпечення політичних прав і свобод людини має Другий факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, що спрямований на скасування смертної кари. Прийнятий він був 15 грудня 1989 р. і набув чинності 11 липня 1991 р. [3, с. 26–27].

Отже, місце політичних прав і свобод людини й громадянина визначається не тільки їх ознаками, а й ще закріпленням політичних прав і свобод на міжнародному рівні.

Такими є ознаки існуючих і діючих політичних прав і свобод громадян України. Як зауважує Ж.М. Пустовіт, саме політичні права і свободи людини забезпечують кожній людині можливість бути самостійним суб'єктом суспільного життя. У міру подальшого розвитку і вдосконалення демократії політичні права і свободи стають глибшими, ширшими за змістом, різноманітнішими за формою, що значно підвищує їх соціальну і політичну значущість і роль у суспільному житті та діяльності кожного громадянина [4, с. 40].

Усі вищезазначені ознаки, властиві політичним правам і свободам громадян, характеризують їх як особливий елемент усієї системи конституційних прав і свобод людини й громадянина в Україні.

При дослідженні місця такої групи системи прав і свобод людини й громадянина, як політичні права і свободи в системі конституційних прав і свобод людини й громадянина, необхідно звернути увагу на ті суспільно-політичні функції, які виконує держава для надання певної ролі політичним правам і свободам у демократичному суспільстві.

Як зазначає О.В. Філонов, можна виділити кілька суспільних функцій держави, властивих їй у сучасний період [5, с. 137]. Насамперед, це функція забезпечення цілісності та збереженості того суспільства, формою якого виступає ця держава. На нашу думку, її можна називати політичною функцією, тому що кінцева мета політики в об'єктивному розумінні зводиться до створення умов для спокійного й гармонійного розвитку суспільства. Держава й виникла як спроба перебороти розкол, розбід, боротьбу в суспільстві, звести суперечності до вирішення в рамках закону.

Але дотепер багато політичних сил розглядають державу як розмінну монету в досягненні своїх егоїстичних інтересів. Тому як тільки вони отримують владу, то відразу спрямовують її силу на відсторонення від суспільної ролі та придушення своїх опонентів і, звичайно, не зважають на думку опозиції й меншості. Останні ж, зазнавши утисків, улаштовують конфронтації, мобілізують свої можливості й за певний час змінюють ситуацію на свою користь. Такі своєрідні «гойдалки» постійно вносять у суспільство напруженість і відволікають його від розбудови свого життя.

Проте давно відомо, і про це чимало писалося, у тому числі й на початку нашого століття, що сучасна держава заснована на компромісі, і Конституція є компромісом, що примирює різні прагнення найбільш впливових соціальних груп у цій державі. Держава є надбанням усього суспільства, і вона не може й не повинна захищати інтереси лише частини людей, ігноруючи, таким чином, інтереси інших. Забуття цього і перетворення держави на знаряддя насильства однієї частини суспільства над іншою неминуче ослабляє державу, розкриває її зв'язок із суспільством і рано чи пізно призводить до її руйнування. Досвід показує, що кращим станом суспільства є такий, коли в ньому панують мир, спокій, співробітництво і конструктивна творчість. І якщо держава такий стан суспільства не підтримує, а дозволяє тим чи іншим політичним силам його розбурхувати, підривати, втягувати в конфлікти, не говорячи вже про етнічні або громадянські війни, то, отже, вона не виконує своєї найпершої суспільної функції, не виправдовує свого існування. У такій ситуації важко взагалі говорити про яке-небудь державне управління.

Актуальною функцією держави є забезпечення на всій її території політичних прав і свобод кожної людини й громадянина. Адже саме для цього люди створюють державу і

підтримують її духовно та матеріально. Наприклад, російський соціолог-вигнанець І.А. Ільїн у 30-ті роки ХХ ст. – час терору на його батьківщині – вважав, що покликання держави полягає в тому, щоб за будь-яких умов поводитися з кожним громадянином як духовно вільним і творчим центром сил, тому що праця та твори цих духовних центрів становлять живу тканину народного та державного життя. Ніхто не повинен бути виключений з державної системи захисту, турботи та сприяння; і водночас усі повинні мати можливість працювати та творити за своєю вільною і творчою ініціативою.

Зрозуміло, що політичні права і свободи людини реалізуються в суспільстві, у спілкуванні та співробітництві людей. Їх регулюють родина, власність, мораль, право, інші суспільні інститути (традиції, звичаї, релігія), що створюють у сукупності середовище людської життєдіяльності. Але безсумнівно, що люди різні, й одне і те саме середовище вони використовують для досягнення різних цілей, у тому числі зловмисних, і не бачити цього може лише наївний ідеаліст. За таких умов тільки владна сила суспільства, а точніше держава, здатна бути гарантом того, що свободу буде збережено, захищено, вона стане стійкою і надійною. До кінця минулого століття більшість індустріальних демократій підтвердила у національному законодавстві визнання проголошеного міжнародними деклараціями комплексу політичних прав і свобод людини.

Разом з тим повсякденна практика цих самих країн свідчить, що між юридичним закріпленням політичних прав і свобод людини та реальним їх здійсненням лежить дистанція величезного розміру. Дотепер життя людини піддається постійним небезпекам і часто обривається злочинною рукою. Організована злочинність перетворилася на глобальне явище, інші права і свободи людини порушуються взагалі легко й безкарно.

Крім того, коли ставиться питання про соціальну функцію держави, то її зміст не вичерпується проголошенням і захистом прав і свобод людини. Він набагато ширший і складніший: мається на увазі створення різноманіття умов відтворення й розвитку людини, починаючи з народження нових поколінь, освіти та виховання їх і закінчуючи збереженням пам'яті про померлих предків; формування соціокультурного простору, сприятливого для самореалізації кожної людини, а не тільки обраних; стимулювання творчого зростання людини та використання її талантів і можливостей; втілення в життя принципів соціальної справедливості та багато іншого. Якими б широкими не були політичні права і свободи людини в суспільстві, завжди має зберігатися нитка, що пов'язує її з державою, перетворює людину на громадянина і так додає стабільності та надійності в житті.

У другій половині ХХ ст. змінилися відносини між державою і вільною ринковою економікою. Становлення світового ринку, посилення конкуренції на базі високих технологій, необхідність розвитку людського потенціалу як основного компонента продуктивних сил, розширення технотронних небезпек та ін., зовсім нові обставини політичного життя, привели до того, що держави стали відігравати особливу роль не тільки в економічній сфері, а й у політичному житті суспільства, надаючи змогу таким чином розвитку політичних прав і свобод людини. Завдяки чому майже повсюдно спостерігається зближення глобальних інтересів національної держави та національного бізнесу. Сучасна політична держава не послаблює, а навпаки, підсилює свою економічну функцію, що полягає у створенні організаційно-правових передумов, необхідних для впорядкованої й ефективної економічної діяльності.

Враховуючи те, що політичні права і свободи спрямовані на активну участь долучення людини у життя країни, в управління її справами, вони створюють умови для укріплення зв'язків між людиною та суспільством і громадянином і суспільством. Від реальності до забезпеченості політичних прав і свобод багато в чому залежить сталість устоїв конституційного ладу, його демократизм, рівень політичної культури населення, його зацікавленість в участі у політичному процесі [6, с. 121].

Конституційні органи та суб'єкти громадянського суспільства в механізмі забезпечення конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина, здійснюючи свою діяльність, виступають гарантами політичних прав і свобод людини й громадянина в Україні.

Перш за все зазначимо, що роль Верховної Ради України у механізмі забезпечення політичних прав і свобод людини й громадянина визначається виконанням політичного напрямку її діяльності. Сутність політичної функції парламенту полягає у прийнятті законів, здійсненні парламентського контролю за діяльністю Кабінету Міні-

стрів України, бюджетом і фінансами, направленням депутатських запитів до Президента України, інших органів та посадових осіб на її пленарному засіданні, діяльністю органів прокуратури, додержанням Конституції і законів України державними органами, Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, вирішенні окремих питань безпосередньо або через комітети, тимчасові спеціальні й слідчі комісії.

Розглянемо тепер, яку роль відіграє Президент України в механізмі забезпечення політичних прав і свобод людини й громадянина. У цьому контексті важливо зазначити, що головною особою держави здійснюється організація роботи зі зверненнями громадян. Порядок організація такої роботи закріплюється Конституцією (ст. 40) та законами України [7]. У цьому Указі закріплюється, що, виходячи зі зростання кількості звернень громадян до Президента України, центральних і місцевих органів виконавчої влади, передусім скарг на відсутність належного реагування на них з боку посадових осіб, значна частина цих звернень своєчасно не розглядається або взагалі залишається без розгляду, окремі посадові особи формально і бездушно ставляться до вирішення життєво важливих питань громадян (включаючи і найменш соціально захищених), що викликає їх справедливе обурення, недовіру до органів влади та компрометує ці органи.

На нашу думку, органи виконавчої влади України в механізмі забезпечення політичних прав і свобод людини й громадянина відіграють важливу роль, тому що, забезпечуючи політичні права і свободи людини, Кабінет Міністрів України: а) проводить у життя державну правову політику щодо гарантування конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина; б) організовує роботу, спрямовану на вдосконалення правового регулювання відносин у сфері деталізації актів Верховної Ради України, Президента України щодо реалізації конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина; в) здійснює контроль за додержанням законодавства у сфері забезпечення конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина органами виконавчої влади, їх посадовими особами, а також органами Автономної Республіки Крим і місцевого самоврядування з питань виконання ними делегованих їм повноважень органів державної виконавчої влади; г) вживає заходів для охорони та захисту конституційних свобод на життя і здоров'я, честі і гідності, індивідуальної недоторканності і безпеки, приватної власності шляхом забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю; д) здійснює заходи із забезпечення виконання судових рішень міністерствами, іншими органами виконавчої влади та їх керівниками, які були постановлені у сфері забезпечення конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина і набрали чинності; е) створює умови для вільного розвитку і функціонування системи правничих послуг, що надаються населенню стосовно захисту конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина; є) забезпечує фінансування видатків на утримання судів у межах, визначених законом про Державний бюджет України, та створює належні умови для функціонування судів та діяльності судів у сфері захисту конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина; ж) вживає заходів щодо фінансового, матеріально-технічного забезпечення діяльності правоохоронних органів, а також щодо соціального захисту працівників цих органів та членів їхніх сімей та здійснює інші, передбачені актами Верховної Ради України і Президента України, повноваження у зазначеній сфері.

Як зауважує вітчизняний науковець-конституціоналіст А.Ю. Олійник, аналіз діяльності Кабінету Міністрів України у сфері забезпечення конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина свідчить про певні прогнози щодо проведення у життя державної правової політики у сфері гарантування політичних прав і свобод людини [8, с. 294].

Щодо судових та правоохоронних органів України, які так само, як і вищезазначені конституційні органи, беруть участь у забезпеченні конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина, то вони здійснюють у межах своєї компетенції функції, повноваження, форми і методи діяльності стосовно створення сприятливих умов для реалізації конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина, охорони і захисту їх від правопорушень та діють з метою відтворення порушених конституційних політичних прав і свобод і відшкодування завданих збитків. Порядок їх організації і діяльності регламентуєть-

ся законами і підзаконними нормативно-правовими актами. Ми вважаємо, що вдосконалення правового регулювання та практики такої діяльності буде сприяти підвищенню ефективності їх роботи.

Не менш важливу роль у механізмі забезпечення конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина відіграють і суб'єкти громадянського суспільства. Відомо, що громадянським суспільством є спільність вільних, рівноправних людей, кожному з яких держава забезпечує рівні юридичні можливості бути власником, користуватися економічною і особистою свободою, надійним соціальним захистом, а також брати участь у політичному житті суспільства. Суб'єктами громадянського суспільства ми вважаємо фізичних та юридичних осіб, їх об'єднання і спільноти. Такими суб'єктами є сім'я, місцеве самоврядування, об'єднання громадян, фізичні особи як окремі підприємці та господарські підприємницькі корпорації різних форм власності, власники засобів виробництва, зайняті в різних сферах господарювання наймані працівники та фізичні особи, що не зайняті на виробництві з різних причин, засоби масової інформації та ін. Роль суб'єктів громадянського суспільства щодо забезпечення конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина в Україні визначається їх функціями, повноваженнями та формами і методами діяльності. Ми вважаємо, що вдосконалення окремих законів та практики діяльності вищезгаданих суб'єктів сприятиме підвищенню ефективності забезпечення конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина в Україні.

Вельми важливим, на нашу думку, є те, що реалізація і ефективність норм про загальноновизнані політичні права і свободи в демократичній правовій державі і справедливе громадянське суспільство залежить від наявності багатьох умов і факторів. До їх переліку належать: стан економіки, рівень розвитку законодавства, інститутів демократії в системі органів державної влади, духовно-культурний потенціал суспільства та ін. Вплив цих та інших факторів на реалізацію норм про загальноновизнані політичні права і свободи є передумовою їх здійснення. Крім того, на еволюцію та реалізацію політичних прав і свобод людини й громадянина впливають правозахисні механізми, які функціонують як на національному, так і на міжнародному рівнях. Демократичні країни мають великий досвід створення і функціонування розвинутої системи інститутів і механізмів, які сприяють забезпеченню захисту політичних прав і свобод людини, що закріплені в конституціях і в галузевому законодавстві різних країн.

Якщо ж говорити про нашу державу, то завдання національного регулювання політичних прав і свобод людини полягає в тому, щоб максимально повно і послідовно закріпити в законі більш докладно політичні права і свободи людини й громадянина; органічно включити політичні права і свободи до всіх правових інститутів і забезпечити їх взаємозв'язок з принципами ринкової економіки і управління державою; створити механізми, структури, процедури і норми, які є необхідними для виконання політичних прав і свобод людини.

Конституція нашої держави не тільки проголосила, що права і свободи людини є найвищою цінністю, але й визначила систему реалізації загальноновизнаних прав людини як систему особливих правовідносин, пов'язаних з їх захистом. Основний Закон також визначив заходи і методи, які необхідні для захисту цих прав, проголосив основні принципи, які мають застосовуватися державою для виконання тих обов'язків, які на неї покладені, тобто дотримуватися і захищати права і свободи людини. На наше глибоке переконання, визначена Конституцією України система політичних прав і свобод людини спрямована на те, щоб максимально повно і послідовно закріпити конституційні політичні права і свободи людини й громадянина на всій території України, органічно включити їх до всіх інших конституційних інститутів, забезпечити взаємозв'язок гарантій політичних прав і свобод з принципами ринкової економіки і управління державою, створити механізми, структури, процедури і норми, які є необхідними для здійснення конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина.

Особливість, яка відрізняє нашу Конституцію від конституцій інших країн, полягає в тому, що, проголошуючи політичні права і свободи людини, вона встановлює їх визнання і дотримання, які є обов'язком держави. Отже, визначено й необхідні основні механізми для захисту цих прав. До числа інститутів, на які покладено відповідальність за їх забезпечення і

захист, належать усі гілки державної влади. Вони становлять основу внутрішньодержавних механізмів захисту політичних прав і свобод людини й громадянина в Україні і визначають методи, процедури і засоби, які діють у єдиній системі захисту прав людини і забезпечують реалізацію загально визнаних конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина. До них, на нашу думку, слід віднести: захист політичних прав людини Президентом як гаранта конституційних прав і свобод людини й громадянина, захист політичних прав і свобод людини органами законодавчої і виконавчої влади; захист політичних прав людини органами правосуддя; захист політичних прав людини органами місцевого самоврядування, захист політичних прав людини національними інститутами (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини і Комісія з прав людини).

Висновки. Враховуючи вищенаведене, автором пропонується висновок, що місце конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина визначається обмеженням зловживань політичними правами. Політичні права і свободи можна назвати головним елементом системи прав і свобод людини й громадянина в Україні не тільки тому, що вони дають можливість людині і громадянину брати участь у житті держави, а й тому, що політичні права і свободи є ціннісною категорією властивості, і тому будь-яке відхилення від ідеї, принципів і норм цього найефективнішого регулятора життєво важливих суспільних відносин істотно зменшує його багатогранний потенціал і негативно позначається на стані правового порядку. Звідси випливають серйозні проблеми для процесів формування і функціонування громадянського суспільства та правової держави. Це означає, що обмеження зловживань політичними правами може не дати можливості зміцнити права і свободи особистості. Питання, що стосуються зловживання політичними правами, є досить актуальними і мають дискусійний характер. Конституційні органи та суб'єкти громадянського суспільства в механізмі забезпечення політичних прав і свобод людини й громадянина беруть безпосередню участь, яка визначається їх функціями, повноваженнями та формами і методами діяльності. Пріоритетне місце конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина визначається наявністю філософських, загальнонаукових та спеціальних методів, які висвітлюються в наукових та навчальних джерелах, у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених-конституціоналістів, що становить методологічну основу теоретичних і практичних засад конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина в Україні.

Висновки цього наукового дослідження можуть бути використані у подальшій роботі із закріплення специфічних ознак, властивих політичним правам і свободам людини й громадянина в Україні, які відрізняють цю групу права від інших видів системи прав і свобод людини й громадянина.

Список використаної літератури

1. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. К., 1992. 199 с.
2. Олійник А.Ю. Міжнародні стандарти та конституційні норми в регулюванні конституційних свобод людини і громадянина в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 34–47.
3. Права людини і професійні стандарти для працівників правоохоронних органів в документах міжнародних організацій. К., 2012. 136 с.
4. Пустовіт Ж.М. Актуальні проблеми прав і свобод людини і громадянина в Україні: навч. посіб. К.: КНТ, 2009. 323 с.
5. Філонов О.В., Субботін В.М., Пашутін В.В., Тодоров І.Я. Основи демократії. Права людини та їх забезпечення в умовах суспільних змін: навч. посіб. К.: Знання, 2006. 215 с.
6. Саидов А.Х. *Общепризнанные права человека: учебное пособие* / под ред. проф. И.И. Лукашука. М.: МЗ ПРЕСС, 2002. 267 с.
7. Антипков В.И. *Научно-практический комментарий Закона Украины «Об обращении граждан»*. Киев: Правові джерела, 1997. 135 с.
8. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: монографія. К.: Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. 470 с.